

880
1/11/43

สารกรมศิลปากร

www.fad.moe.go.th

FINE ARTS DEPARTMENT NEWSLETTER ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ISSN 0857-527x

พระพิราพทรงเครื่อง

พระพิราพป่า

พระพิราพ

สวมกระบังหน้า หัวโล้น สีม่วงแก่ (ดอกตะแบก น้ำหมาก) บางครั้งเป็นสีดำ ตาจรเข้ ปากแสยะ เขี้ยวตัด ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า พิราพป่า ถือหอกเป็นอาวุธ สวมมงกุฎยอดเดินหน เรียกว่า พิราพทรงเครื่อง ในทางนาฏศิลป์ เป็นเทพที่เป็น ศิลปินทางด้านนาฏศิลป์และดุริยางค์ เป็นที่เคารพบูชาในฐานะที่เป็น “ครู” นาฏศิลป์ที่มีอิทธิฤทธิ์ มีมหิทธานุภาพ ความขลังศักดิ์สิทธิ์ และความดุร้ายน่าเกรงกลัวที่สุด

สารกรมศิลปากร

วารสารรายเดือน กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ปีที่ ๑ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๔๓

ศิลปิศ

การสวดสวดดีทำนองสรภัญญะ

บทร้อยกรองคำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒

งาน ๙๖ ปี หม่อมอาจารย์ (ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี) ๔

กรมศิลปากร จัดกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนพิการ ๔

มิติใหม่ของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่น

ในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม ๕

ถิ่นปฐวีศรีชัยสิงห์ ๖

งานกรมศิลป์

ประติมากรรมรูปหงส์สัมฤทธิ์ ๗

จากสนาม

กุดที่ : หลักฐานใหม่จากการขุดค้นวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี ๑๐

โลงไม้แห่งใหม่ ในอุบลราชธานี ๑๔

ขานรู้

ศรีมงคล ฮก ลก ซัว ๑๘

บทความพิเศษ

ที่พักคนเดินทาง อโรคยศาลา และธรรมศาลา ๒๕

ที่ปรึกษา

นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น
นางกนกพร อรรถาภรณ์
นายอารักษ์ สังหิตกุล
นายวิระ โจน์พนรัตน์
นางโสมสุดา ลีชะวณิช

บรรณาธิการอำนวยการ

นายจุฑาพล สอนเสริม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวอารีพร อำนวยกิจเจริญ

กองบรรณาธิการ

นางจุฑาทิพย์ โคตรประทุม
นางสาวศรีภัทรา หอมชื่น
นางสาวนวิรัตน์ พรหมน้อย
นางรัชณี งามเจริญ
นางสาวกรรสรณ์ มณีवास
นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวิ
นายลิขิต มณฑา
นางสาวปาริชาติ คำจ้อย
นางสาวณัฐพร พลประสิทธิ์
นางสาวกุลณี มีแก้ว
นางสาววันดี วีระ

ฝ่ายภาพและศิลปกรรม

นายสิงห์คม บริสุทธิ์
นายชาญณรงค์ คงโกศา
นางสาวรानी แจ่มนาม
นางสาวกรรมา นุตะครินทร์

ฝ่ายจัดการ

นางเพ็ญใจ นุตะครินทร์
นายทวีศักดิ์ ห้ามโธสง
นายบัณฑิต ศิริรัมย์
นางสาวกัญญา ทองบ้านเกาะ
นางสาวน้ำฝน จินรัตน์

จัดทำโดย

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักงานเลขาธิการกรม
กรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๔-๒๐๕๐, ๒๒๒-๕๖๖๙
โทรสาร ๒๒๒-๐๙๓๔

พิมพ์

บริษัท พิรสเกล จำกัด
โทร. ๕๕๕-๓๐๖๐-๒
โทรสาร ๕๕๕-๓๐๘๕

การประกวดดีทำนองสรภัญญะ

บทร้อยกรองคำฉันท์เฉลิม

พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

กระทรวงศึกษาธิการ จัดการประกวดดีทำนองสรภัญญะบทร้อยกรองคำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม เวลา ๐๙.๑๙ น. ณ บริเวณมณฑลท้องสนามหลวง

ในสุภาวาระมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ กรมศิลปากร และสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่องค์พระประมุขของชาติได้ทรงครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม ประเทศร่มเย็นเป็นปึกแผ่นก่อปรทั้งทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่อาณาประชาราษฎร์ หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการต่างพร้อมใจกันจัดนักเรียนนักศึกษาจากกรมสามัญศึกษากรรณอาชีวศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สถาบัน

เทคโนโลยีราชมงคล และวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จำนวน ๙,๙๙๙ คน ร่วมประกวดดีทำนองสรภัญญะบทร้อยกรองคำฉันท์ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวนที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทสันตติลักษณ์ที่ ๑ ระดับครูอาจารย์ ผู้ร้อยกรอง คือ นางยุพดี คร่ำสุข อาจารย์ ๒ ระดับ ๖ โรงเรียนชุมชนบ้านวังหิน จังหวัดนครราชสีมา เพื่อแสดงศักยภาพแห่งความสามัคคี ความจงรักภักดีและกตเวทิตาคุณ น้อมถวายเป็นราชสักการะแด่องค์พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า พระองค์ที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี เพื่อเผยแพร่พระบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ให้ปรากฏพระเกียรติยศขจรขยายไปทั่วทุกทิศานุทิศ

ทั้งนี้จัดอย่างพร้อมเพรียงกันทั่วทั้งประเทศ ทั้งส่วนภูมิภาคทุกอำเภอและจังหวัดและส่วนกลาง ดำเนินการ ณ บริเวณมณฑลท้องสนามหลวง ซึ่งผนวกเข้าเป็นรายการเฉลิมพระเกียรติรายการหนึ่งของการจัดงาน ๕ ธันวาคมมหามงคล

บทร้อยกรองคำฉันท์เพื่อสวดสตุติทำนองสรภัญญะ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ

๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

วสันตดิถีฉัตร ๑๔

สองมือพนมและอภิวาท

สองมือพนมมนัสการ

สองมือพนมและนมะลง

ไตรรัตน์ประเสริฐสรณะดล

คาบนี้เฉลิมพระชนมา-

หกรอบสูงมงคลสมัย

หกรอบพระชนม์พระนวมิน-

เชษฐฟั่งเชลวงจิวสัน-

งาม “ทาน” ประเทาและปะทะทุกข์

ปัจจัยประทั้งชีวนิกร

งาม “ศีล” วิสุทธิตวรกาย

งามบารมีอภินิหาร

งามคุณธรรมะ “บริจาค”

ทรัพย์สุขพระองค์สละถวิล

งามธรรมะ “อาชชวะ” ประจักษ์

ชื่อตรงประชาชนสุปรีดี

งามธรรมะ “มัททวะ” วิเศษ

อ่อนโยนสุภาพพระกิริยา

งามด้วยสุธรรมะ “ตปะ” ยิ่ง

เพียรช่วยพสกนิกรจุน

งามธรรม “อโกระ” นิรโทษ

เมตตาธิคุณกรรณุดม

งามคุณธรรมะ “อวิหิงส์”

เบียดเบียนมิเคยนะพลเมือง

งาม “ขันติ” ธรรมคุณบวร

ดัดสันนิเลสนยวิราม

งามคุณธรรมะ “อวิโร-

สิ่งผิดมิชอบพระมิกะทำ

ธรรมสืบประการนฤบดี

ดับทุกข์พยาธิภะเข็ญ

ห้วงราษฎร์ประหนึ่งพระปิตรงค์

ราษฎร์สุขเพราะทรงพระอนุกุล

ร้อนแล้งอุบัติภะโค-

เย็นฉ่ำหทัยสุขพหุ

พุทธานุภาพอุดมสุข

ธัมมานุภาพอุดมพร

สังฆานุภาพอุดมโค

รุ่งเรือง ณ ไทยปรูพี

วรศาสดาจารย์

วรธรรมอุดมผล

วรสงฆ์สุโกศล

จตุพรเฉลิมชัย

ยุมหากษัตริย์ไทย

คณะราษฎร์ประชุมฉันท

ทรป็นประชานันท์

ตติลกเฉลิมพร

ดลสุขสถาวร

ธ มีชาติพระราชทาน

พจิณมัยกิตติการ

สุกษัตริย์สยามินทร์

สละมากประดาสิน-

อนุกุลประชาชี

อนุรักษ์พระภูมิ

ปฏิบัติเสมอมา

นฤเบศร์พระเมตตา

ปิยชาติพิลาสคุณ

ธ มีทั้งพระทัยหนุน

หิตสุขมโนรมย์

ธ มิโกรธประชาม

อธิราชมิขัดเคือง

กลมิงบุรีเรือง

พระประมุขสยามนาม

อดิศรพยายาม

มนน้อมมโนกรรม

ธนะ” โยคะหนุนนำ

พิเคราะห์ถ้วนประมวลเห็น

ลวิธิจะบำเพ็ญ

คณะราษฎร์ประสพบุญ

ธ ประสงค์นิราดูร

อุปการะเอ็นดู

กวิโยคะคำชู

เพราะมหาคุณากร

นิรทุกข์พระภูธร

นิรภัยพระภูมิ

นิรโรคพระจักรี

จิรกาลนิรันดร์เทอญ

ผู้ร้อยกรอง : นางยุพดี คร่ำสุข อาจารย์ ๒ ระดับ ๖ โรงเรียนชุมชนบ้านวังหิน จังหวัดนครราชสีมา

งาน ๙๖ ปี หม่อมอาจารย์ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี

สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ร่วมกับ บุตรหลาน และคณะศิษยานุศิษย์ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี จัดงาน “๙๖ ปี หม่อมอาจารย์ (ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี)” ขึ้น เพื่อเป็นการ เผยแพร่เทิดเกียรติคุณและผลงานของท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี และกระตุ้นให้ประชาชนสำนึกในคุณค่า ทางวัฒนธรรมและศิลปะไทยด้านนาฏศิลป์ ไชน่ละคร ฟ้อนรำ และระบำต่างๆ เมื่อวันที่ ๒๔ - ๒๖ ธันวาคม

๒๕๔๒ ณ โรงละครแห่งชาติ

ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี เป็นบรมครูที่สำคัญยิ่งท่านหนึ่งทางด้านนาฏศิลป์ไทย ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาถึง ๕ สมัย ได้สร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่วงการนาฏศิลป์ของชาติอย่างมาก ผลงานปรากฏเป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ความสำเร็จสูงสุดในชีวิต คือ ได้รับ พระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญ ดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ และเมื่อวันฉัตรมงคล ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๗ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติในฐานะศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง และในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กรมศิลปากรจัดกิจกรรม ศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนพิการ

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ กอปรกับการที่รัฐบาลได้ประกาศให้ปีนี้เป็น “ปีการศึกษาเพื่อคนพิการ” กรมศิลปากร จัดโครงการอนุรักษ์ส่งเสริม เผยแพร่ มรดกศิลปวัฒนธรรม ด้านวรรณกรรม และการดนตรี “ครั้งพิเศษ” เพื่อเฉลิมพระเกียรติและรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพลสกนิกรชาวไทย และโครงการ “ศิลปกรรมคนพิการ” เพื่อช่วยเหลือ

หลอมจิตใจคนพิการ ทั้งเพื่อแสดงความสามารถของ
คนพิการให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนทั่วไป ระหว่าง
วันที่ ๑๗ - ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๒ ณ หอสมุดดนตรี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ บริเวณ หอ
สมุดแห่งชาติ ท่าสาคร โดย นาวาอากาศเอกอาวุธ
เงินชุกลิน อธิบดีกรมศิลปากร เป็นประธานในพิธีเปิด
งานในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๒

ภายในงานจัดฉายวิดีโอโปรเจ็คเตอร์พระราช-
กรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การแสดง
นิทรรศการผลงานศิลปกรรมชิ้นเยี่ยมของคนพิการ
การสาธิตการสร้างสร้อยงานศิลปกรรมคนพิการ การ
แสดงนาฏศิลป์และดนตรี ชม-ฟังเพลงไทยยอดเยี่ยม
ในอดีต โดยนักร้องคุณภาพ - ศิลปินแห่งชาติ และ

นักร้องกิตติมศักดิ์ สักวาเฉลิมพระเกียรติ และการ
ออกร้านจำหน่ายสินค้าต่างๆ รวมทั้งผลงานของคน
พิการ

นอกจากนี้ กรมศิลปากรยังจัดทัศนศึกษาศิลป
วัฒนธรรมสำหรับคนพิการจากสถานสงเคราะห์เด็ก
พิการและทุพพลภาพ ปากเกร็ด โรงเรียนราชานุกูล
และโรงเรียนเศรษฐเสถียร ร่วมทัศนศึกษาสถานที่
ต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ พระนคร พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาท-
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หอวิชาอุทยานสวรรค์
และหอสมุดแห่งชาติ เพื่อให้เด็กพิการได้มีโอกาสใน
การเข้าชมสถานที่ซึ่งจัดแสดงศิลปะด้านต่างๆ และ
มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทยอีกด้วย

มิติใหม่ของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่น ในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม

กรมศิลปากรเปิดมิติใหม่ในโครงการจัดตั้ง
อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลป
วัฒนธรรม (อสม.มศ.) ในปีงบประมาณ ๒๕๔๓ จัด อบรม
วิทยากรระหว่างวันที่ ๒๓ - ๒๔ ธันวาคม ๒๕๔๒
ณ โรงแรมตรัง กทม. ทำแผนผังจำนวนโบราณสถาน
และ อสม.มศ. ตรวจสอบจำนวน อสม.มศ. ในแต่ละ
จังหวัดและทำเว็บไซต์ อสม.มศ.

กรมศิลปากรเริ่มจัดตั้งโครงการอาสาสมัคร

ท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสม.มศ.)
ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อปลูกฝัง
ให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการดูแลรักษามรดกทาง
ศิลปวัฒนธรรม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่เป็น
ที่น่าพอใจ จึงเตรียมดำเนินโครงการ อสม.มศ. ใหม่ใหม่
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๓ เพื่อให้บุคลากรของ
อสม.มศ. มีความสามารถ ตรงตามวัตถุประสงค์และมี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

มิติใหม่ในโครงการ อสม.มศ. ประจำปีงบประมาณ
๒๕๔๓ ประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ เช่น การ
จัดอบรมวิทยากรระหว่างวันที่ ๒๓ - ๒๔ ธันวาคม
๒๕๔๒ ณ โรงแรมตรัง กทม. เพื่อเสริมสร้างความรู้
ความเข้าใจด้านการบริหาร และการจัดการอบรม
อสม.มศ. ตามหลักสูตรใหม่ให้กับผู้ที่จะเป็นวิทยากร
ของโครงการฯ ในแต่ละพื้นที่ โดยอธิบดีกรมศิลปากร
(นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชุกลิน) เป็นประธานใน
พิธีเปิดและบรรยายพิเศษ เรื่อง “ความสำคัญของ

โครงการ อส.มศ.” ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

การอบรมจัดตั้งอาสาสมัครฯ รุ่นใหม่ เพิ่มใน ๕ ภูมิภาค โดยเฉพาะภาคใต้ที่จังหวัดภูเก็ต ได้เชิญเจ้าของอาคารหรือตึกที่มีสถาปัตยกรรมแบบ ชิโน - โปรตุเกส และเทศบาลเข้าร่วมอบรมด้วย ส่วน การอบรมทบทวนอาสาสมัครฯ จัดตั้งในปี ๒๕๓๓ - ๒๕๓๔ จำนวน ๑๐ จังหวัด และการปฏิบัติของอาสา

สมัครฯ ที่จัดตั้งในปี ๒๕๓๓ - ๒๕๔๓ ในพื้นที่ ๗๕ จังหวัด

นอกจากนั้นยังริเริ่มจัดทำแผนผังจุดที่ตั้ง โบราณสถาน อาสาสมัครฯ และตรวจสอบจำนวน อาสาสมัครฯ ในแต่ละจังหวัดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง รวมทั้งยังจัดทำเว็บไซต์ อส.มศ. เพื่อเป็นการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข้อมูล

ถิ่นปรีศรีชัยสิงห์

กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจังหวัดกาญจนบุรี ร่วมกับ สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว กาญจนบุรี จัดงาน “ถิ่นปรีศรีชัยสิงห์” เพื่อส่ง ตะวันที่ขอบฟ้าแดนตะวันตก และรับขวัญวันใหม่ ปี ๒๐๐๐ ระหว่างวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๒ - ๒ มกราคม ๒๕๔๓ ณ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

รูปแบบของงานประกอบด้วย พิธีกรรมส่งดวง ตะวันอันแสนยิ่งใหญ่ โดยการสร้างสรรค์ของกรม ศิลปากร กับการแสดงสุดพิเศษที่จัดขึ้นครั้งแรกใน ประเทศไทย คือ การแสดงละครเพลงประกอบแสง เสียงกิ่งโอเปร่า เล่าถึงตำนานการสร้างปราสาทเมือง สิงห์ โบราณสถานสมัยขอมแห่งเดียวของภาคตะวันตก โดยเสนอเรื่องราวสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์ ผู้เกรียงไกรของกัมพูชา ที่ขยายอำนาจด้วยการสร้าง

อาณาจักรอันปรากฏหลักฐาน คือ ปราสาทหินในพื้นที่ ต่างๆ ที่กระจายมาถึงประเทศไทย และปราสาท เมืองสิงห์ก็เป็นหนึ่งในศาสนสถานโบราณที่สันนิษฐาน ว่าจะเป็นฝีมือของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

นอกจากนั้น ยังมีการแสดงมหาดนตรีโดยวง ซิมโฟนีออร์เคสตราด้วยเครื่องดนตรีกว่า ๑๐๐ ชิ้น จาก กรมศิลปากร ที่เสนอดนตรีและเพลงด้วยความอลังการ ณ โบราณสถานแห่งเดียวกันซึ่งยังไม่เคยมีใครจัดการ แสดงยิ่งใหญ่เช่นนี้ที่ใดมาก่อน

จังหวัดกาญจนบุรี นับเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความ หลากหลายในด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทั้งทาง ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศาสนสถาน ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และได้ สรรค์สร้างกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการดึงดูด นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความสง่างาม ของดนตรีคลาสสิกในรูปแบบของซิมโฟนีออร์เคสตรา รวมทั้งการแสดงละครเพลงประกอบแสงเสียงกิ่ง โอเปร่าชุด “ถิ่นปรีศรีชัยสิงห์” ผสมผสานกับฉาก โบราณสถานของอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ โบราณสถานสมัยขอมเรื่องอำนาจ นำมาเป็นจุดขาย ทางการท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ

ประติมากรรมรูปหงส์สัมฤทธิ์

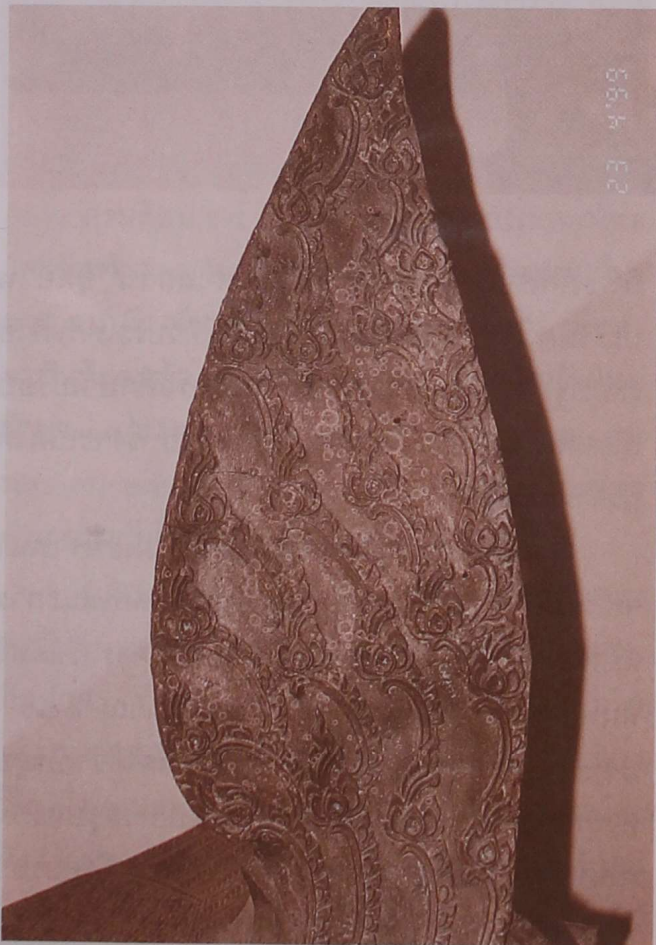
งานศิลปกรรมรูปหงส์สัมฤทธิ์ชิ้นนี้ ประวัติน่าสนใจจากฝ่ายโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และช่างอนุรักษ์ได้ให้ข้อมูลไว้ว่า คุณธาดาวนิชสมบัติ บ้านเลขที่ ๕๑๘/๙ ต.เพ็ญจิต ปทุมวัน พระนคร เป็นผู้มอบให้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๐๒ ปัจจุบันได้เคลื่อนย้ายจากคลังประพาสพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นำมาทำการอนุรักษ์ และจัดแสดงในระบบคลังเปิด ณ อาคารคลังกลาง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนบุรี ปทุมธานี ซึ่งเป็นคลังกลาง (CENTRAL STORAGE) ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั่วประเทศ ที่เก็บรักษาศิลปโบราณวัตถุที่ได้มาจากการขุดค้นทางโบราณคดี โดยกรมศิลปากร และจะพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์ข้อมูลศิลปโบราณวัตถุ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โบราณสถาน อุทยาน ประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณคดีทั่วประเทศ ด้วยระบบฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลในต่างประเทศได้อีกด้วย ซึ่งจะเปิดให้บริการในไม่ช้า

งานศิลปกรรมรูปหงส์สัมฤทธิ์ชิ้นนี้เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า เป็นศิลปกรรมรูปหงส์ที่มีลักษณะการสร้างสรรคในรูปแบบของสัตว์ในจินตนาการหรือสัตว์ หิมพานต์ สมัยรัตนโกสินทร์ อายุประมาณ ๑๐๐ - ๑๕๐ ปี ที่มีความงดงามชิ้นหนึ่ง และจัดได้ว่าเป็นรูปหงส์ขนาดใหญ่ ลักษณะของงานศิลปกรรมรูปหงส์นี้เป็นหงส์ที่มีลวดลายทั้งตัวในลวดลายทำเป็น มีรอยรอยของการตกแต่งด้วยการปิดทอง รูปทรงเพรียวระหงปากแหลมเงยเล็กน้อย ทำให้รู้สึกถึงความมีศักดิ์ศรี

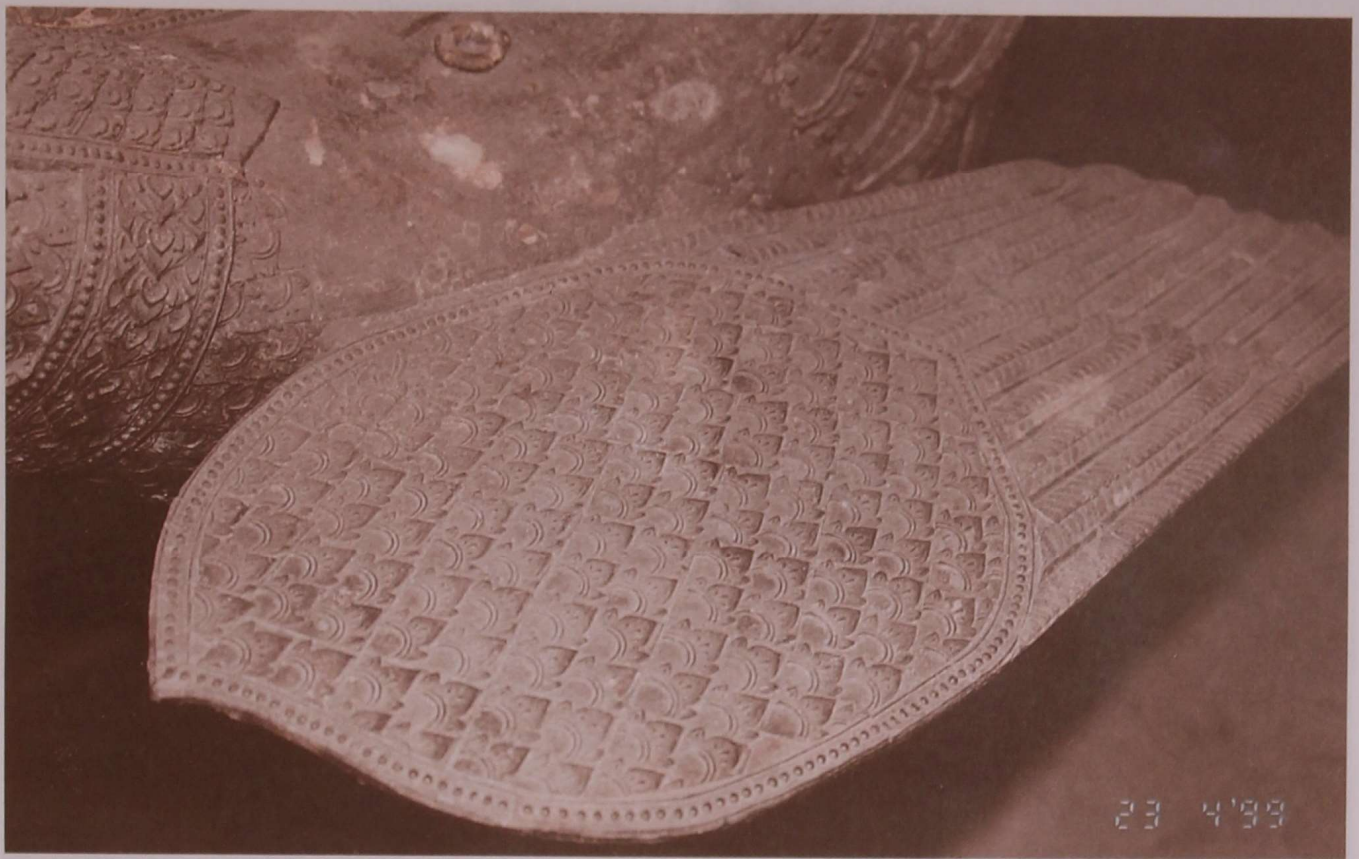

ลักษณะของห่วงบริเวณกลางลำตัวของประติมากรรมหงส์สัมฤทธิ์

ส่วนหางของประติมากรรมหงส์สัมฤทธิ์

แห่งหงส์ที่สูงกว่านกทั้งปวง จากการพิจารณารูป
ลักษณะของหงส์ดังกล่าว และความประณีตงดงามใน
การรังสรรค์ น่าจะสันนิษฐานว่าศิลปกรรมรูปหงส์นี้
คงจะเป็นหงส์ที่ประดับอยู่บนยอดเสา และใช้แขวน
โคม หรือกระดิ่ง ซึ่งปักอยู่บริเวณหน้าอุโบสถวิหาร
ของวัดต่างๆ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เนื่องจากปลาย
ปากหงส์ทำเป็นห่วงไว้ร้อยสร้อยระย้าเพื่อแขวนโคม
หรือกระดิ่ง ทั้งนี้พุทธศาสนิกชนถือว่า หงส์เป็นสัตว์
ชั้นสูง และเป็นสัญลักษณ์แห่งองค์สมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าด้วย อย่างไรก็ตามแม้ในสมัยหลังผู้สร้าง
อาจมิได้นึกถึงคติดังกล่าวมากนักเพราะมุ่งที่จะสร้าง
ขึ้นเพื่อเป็นที่ห้อยโคมให้แสงสว่างในยามค่ำคืน และ
เพื่อให้เกิดความสวยงามแก่บริเวณอุโบสถ วิหารก็
ตาม แต่การที่ได้มีการเลือกรูปหงส์มาเพื่อประโยชน์ดัง
กล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าหงส์เป็นสัตว์ชั้นสูงที่สวยงาม
มีความเป็นมงคล เป็นสัตว์แห่งสรวงสวรรค์ จึงมี
ความหมายควรที่จะนำมาประดับตกแต่งในบริเวณ
อาคารสถานที่อันเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา

ส่วนปีกด้านซ้ายของประติมากรรมหงส์สัมฤทธิ์

ศิลปกรรมรูปหงส์นี้ หากมองถึงความงามในเชิงสุนทรียภาพเป็นความงามที่ทำให้เกิดความประทับใจในลักษณะของความงามสง่า มีความหวานละมุนไปพร้อมกับความมีสง่าราศีอยู่ในลีลาท่ายืนที่งามเด่นและแฝงความมีชีวิตชีวาด้วยเส้นโค้งที่งดงามอ่อนช้อยได้สัดส่วน ทั้งมีความประสานกลมกลืนตลอดทั้งเรือนร่าง เสมือนว่ามีท่วงท่าของหงส์เหินอยู่ในที่ให้ความรู้สึกที่นุ่มเบา ตลอดจนลำคอระเหิดระหงที่เชิดพุงสู่เบื้องหน้า ขาทั้งคู่ที่งอเล็กน้อยดูราวกับว่าพร้อมที่จะเหินทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า อันนับว่าเป็นท่วงท่าหรือลีลาที่เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของหงส์

จากความสูงส่งแห่งจินตภาพที่เกี่ยวข้องกับหงส์ช่างผู้ประดิษฐ์ได้ถ่ายทอดให้เห็นความงามและความประณีตเป็นพิเศษด้วยลวดลายต่างๆ ตลอดทั้งลำตัวทั้งลวดลายกระหนกที่หางนั้นมีความพลิ้วไหวรับกับลวดลายของขนที่ปีก ลวดลายที่ตกแต่งรอบคอซึ่งเปรียบเสมือนกับสร้อยสังวาลย์หรือประดับด้วยทับทรวง บริเวณหน้าอกของหงส์ได้มีการค้ำยันไว้ด้วย

สายสัมฤทธิ์ยาวทั้งเส้นอ่อนโค้งขนานมาถึงช่วงปลายเท้าของหงส์ แล้วซ้อนงอนขึ้นด้วยลวดลายของเศียรนาคที่ได้สัดส่วน กลมกลืน แตกต่างจากประติมากรรมรูปหงส์สัมฤทธิ์อื่น ที่มักทำเป็นลวดลายกระหนกรับกับช่วงขาที่ได้รับการตกแต่งเช่นเดียวกัน

สิ่งที่น่าศึกษานอกจากความงดงามกลมกลืนได้สัดส่วนดังกล่าวแล้ว ก็คือบริเวณช่วงกลางลำตัวของหงส์นั้น ได้มีการหล่อสัมฤทธิ์เป็นห่วงกลมขนาดเล็กอาจสันนิษฐานได้ว่า สำหรับเป็นจุดกำหนดตำแหน่งเพื่อปักฉัตรในพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ก็เป็นได้ ซึ่งถือเป็นข้อสันนิษฐานหนึ่งนอกเหนือจากการใช้ในพระพุทธศาสนา

จากสนาม

วัดสันต์ เทพสุริยานนท์

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี

คุณที่ : หลักฐานใหม่จากการขุดค้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี

คุณที่ใบที่ ๑ ขณะพบภายในหลุมขุดค้น

จากการดำเนินงานทางโบราณคดีตามโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์สุพรรณบุรี ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๒ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๒ สุพรรณบุรี โดยนายเชมชาติ เทพไชย ผู้อำนวยการสำนักงานได้มอบหมายให้ฝ่ายวิชาการดำเนินงานขุดค้นบริเวณพื้นที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี เพื่อตรวจสอบร่องรอยหลักฐานการประกอบกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต จากชั้นทับถมทางโบราณคดี เพื่อหาความเป็นไปได้กับแนวความคิดที่ว่า วังหรือที่อยู่ของชนชั้นปกครองในอดีตสมัยที่สุพรรณบุรียังมีการปกครองอย่างเป็นอิสระในนาม “สุพรรณภูมิ” ไม่ได้ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา น่าจะอยู่บริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุหรือไม่ เนื่องจากเป็นวัดสำคัญอันเป็นศูนย์กลางของเมือง

ฝ่ายวิชาการได้ดำเนินงานขุดค้นบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรีจำนวน ๓ หลุม โดย ๒ หลุมแรกได้นำเสนอข้อมูลในเบื้องต้นไปแล้ว เมื่อคราวจัดสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดีเมืองสุพรรณบุรี เรื่อง จากทวารวดีถึงสุพรรณภูมิ : หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี ระหว่างวันที่ ๑๖ - ๑๗ กันยายน ๒๕๔๒ ส่วนหลุมขุดค้นที่ ๓ เพิ่งดำเนินงานแล้วเสร็จหลังการจัดสัมมนา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นทำให้สามารถเห็นภาพรวมของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรีมากยิ่งขึ้น

หลุมขุดค้นที่ ๓ ขนาด ๒ x ๓ เมตร อยู่บริเวณสนามฟุตบอลหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หลักฐานสำคัญที่พบจากการขุดค้นได้แก่ คุณที่ดินเผาจำนวนอย่างน้อย ๔ ใบ อยู่ในสภาพชำรุด โดยพบอยู่ใน

ชั้นทับถมที่เกิดจากการพังทลาย
ของโบราณสถาน มีลักษณะดังนี้
คือ

กรุณทิใบที่ ๑ พบอยู่ในสภาพ
ชำรุดแตกเป็นชิ้นๆ เมื่อนำมาต่อ
เข้าด้วยกันพบว่า เป็นกรุณทิที่มี
ลักษณะก้นมีเชิงเตี้ยแบนราบ ส่วน
ลำตัวกลมแบน มีพวยเป็นกระเปาะ
กลมรี ส่วนปลายพวย คอ และปาก
หักหายไป ผิวด้านนอกสีดำ ส่วน
ผิวด้านในและเนื้อดินสีเทานวล

กรุณทิใบที่ ๒ พบอยู่ในระดับ
ใกล้เคียงกับกรุณทิใบที่ ๑ ลักษณะ
ก้นมีเชิงเตี้ยแบนราบ ส่วนลำตัว
กลมแบน โดยรอบทำเป็นลายกลีบ
มะเฟืองจำนวน ๗ กลีบ ส่วนพวย
คอ และปากภาชนะหักหายไป ผิว
ด้านนอกสีดำ ส่วนผิวด้านในและ
เนื้อดินสีเทานวล

กรุณทิใบที่ ๓ พบอยู่ในระดับ
ใกล้เคียงกับกรุณทิใบที่ ๒ ลักษณะ
ก้นมีเชิงเตี้ยแบนราบ ส่วนลำตัว
กลม ส่วนพวยหักหลุดออกจาก
ลำตัว เมื่อต่อเข้าด้วยกัน พบว่า
ส่วนพวยเป็นกระเปาะค่อนข้างยาว
ส่วนปลายพวย คอ และปากหัก
หายไป ผิวภาชนะทั้งด้านนอกและ
ด้านในสีเหลืองอ่อน

กรุณทิใบที่ ๔ พบในระดับใกล้เคียงกับกรุณทิ
ใบที่ ๓ ลักษณะส่วนก้นมีเชิงแบนราบ ส่วนลำตัวกลม
ส่วนพวยเป็นกระเปาะกลมรี ส่วนปลายพวย คอ และ
ปากภาชนะหักหายไป ผิวภาชนะด้านนอกสีดำ ผิว
ด้านในและเนื้อดินสีเทานวล ลักษณะโดยรวมคล้าย
กับกรุณทิใบที่ ๑ มาก ต่างกันที่กรุณทิใบที่ ๔ มีสภาพ
สมบูรณ์กว่า ขนาดใหญ่กว่า และส่วนลำตัวกลมมน
มากกว่า

กรุณทิใบที่ ๑ เมื่อนำชิ้นส่วนต่อเข้าด้วยกันแล้ว

กรุณทิใบที่ ๒

กรุณทิทั้ง ๔ ใบ พบอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน
และอยู่ในแนวโบราณสถานที่ก่ออิฐล้อมเป็นห้อง
สอบขึ้นมาทั้ง ๔ ด้าน ขนาดประมาณ ๗๐ x ๒๕๐
เซนติเมตร ลักษณะการก่ออิฐเป็นการก่ออิฐเรียงซ้อน
กันขึ้นมาเพียงก้อนเดียวคล้ายกับการก่ออิฐกรูขอบบ่อ
น้ำ ประกอบกับรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่สอบแคบลง
ส่วนล่าง รวมทั้งได้พบกรุณทิซึ่งเป็นภาชนะสำหรับใส
น้ำร่วมด้วย จึงสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าแนวโบราณ

สถานที่ที่ก่ออิฐเหลื่อมสอปเป็นห้องขึ้นมาซึ่งพบในหลุมขุดค้นที่ ๓ นั้นเป็น “บ่อน้ำ” และน่าจะเป็นบ่อน้ำสำหรับตักน้ำเพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากรูปแบบกุ่มที่ที่พบมีขนาดเล็ก และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวไม่น่าจะนิยมใช้กุ่มที่รูปแบบที่พบเป็นภาชนะบรรจุน้ำสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน

กุ่มที่ที่พบในประเทศไทยมีหลักฐานมาแล้วตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมแบบทวารวดี เป็นการรับเอารูป

แบบมาจากอินเดีย โดยประโยชน์ใช้งานของกุ่มที่อยู่ในอินเดียนั้น จะใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา โดยแบบที่ใช้ในชีวิตประจำวันจะเป็นแบบที่มีลักษณะคอสั้นรูปร่างคล้ายชามหรือหม้อคอสั้นปากกว้าง แต่มีพวยติดอยู่ที่บริเวณบ่า ใช้ใส่อาหารเหลว ส่วนแบบที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนานั้น จะมีลักษณะคอสูง ปากแคบแบบคอขวด และปากกว้างแบบแฉก ซึ่งชาวอินเดียเรียกว่า “กมณฑล” จัด

เป็นหม้อน้ำของนักบวชทั้งศาสนาฮินดูและพุทธ ลักษณะกุ่มที่ที่พบจากการขุดค้นบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรีมีขนาดเล็ก จึงน่าจะใช้สำหรับใส่น้ำเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มากกว่าใช้บรรจุน้ำเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปซึ่งน่าจะมีขนาดใหญ่มากกว่า

ลักษณะกุ่มที่ที่ขุดค้นพบในหลุมขุดค้นที่ ๓ นี้ คล้ายกับกุ่มที่ที่พบจากเรือสีซัง ๑ โดยเฉพาะกุ่มที่ใบที่ ๒ ซึ่งเป็นกลีบมะเฟือง แต่ลักษณะการตกแต่งของกุ่มที่ที่พบจากเรือสีซัง ๑ จะมีจำนวนกลีบมากกว่า และกำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒ โดยเชื่อว่าเป็นภาชนะที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศไทย นอกจากนี้ กุ่มที่ใบที่ ๓ ที่มีผิวสีเหลืองนวล ยังมีลักษณะคล้ายกับกุ่มที่ที่จัดเป็นเครื่องถ้วยสุโขทัยที่เรียกว่า กุ่มที่ดินเผาฉายหินอ่อน ซึ่งกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒ อีกด้วย

กุ่มที่ที่พบจากการขุดค้นบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ใบที่ ๑, ๒ และ ๔ มีลักษณะเนื้อดิน

กุ่มที่ใบที่ ๓

กุ่มที่ใบที่ ๔

เป็นสีเทานวล สีผิวด้านนอกดำ คล้ายกับเนื้อดินและสีผิวภาชนะที่ผลิตจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีเป็นอย่างมาก แม้จะไม่พบการประดับลวดลายเล่าเรื่องซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของภาชนะที่ผลิตจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีก็ตาม

จากโบราณวัตถุที่พบรวมประเภทเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาสุพรรณบุรี เศษภาชนะเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย และเศษภาชนะเครื่องถ้วยจีนเขียนลายครามสมัยราชวงศ์หมิง ทำให้กำหนดอายุภาชนะที่พบทั้ง ๔ ใบว่าน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒

เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา พิณศรี, ปวิวรรต ธรรมาปริชากร และอุษา จ้วนเพียรภาค. เครื่องถ้วยสุโขทัย พัฒนาการของเครื่องถ้วยไทย. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด. ๒๕๓๕.

ณัฐภัทร จันทวิช. เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ๒๕๓๗.

ทักษิณคดี, สถาบัน. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๑. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด. กรุงเทพฯ. ๒๕๒๙.

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของสยาม. โครงการศิลปอุตสาหกรรมไทย ชุดที่ ๑. โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์. กรุงเทพฯ. ๒๕๒๘.

ศิลปากร, กรม. โบราณคดีสีคราม ๒ เครื่องถ้วยจากทะเล. บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, กรุงเทพฯ : ๒๕๓๒.

ภาชนะที่พบจากเรือสีซัง ๑ (ไม่ทราบแหล่งผลิต เชื่อกันว่าผลิตจากแหล่งเตาในประเทศไทย)

ภาชนะที่พบจากเรือสีซัง ๑

ศิลปากร, กรม. โบราณคดีวิเคราะห ๒ : เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย. โรงพิมพ์ดอกเบญจ : กรุงเทพฯ, ๒๕๓๙.

โลงไม้แห่งใหม่ ในอุบลราชธานี

สภาพโลงไม้ ถ้ำโลง บ้านชะจอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

จากคำว่า “โลงไม้” “รางน้ำ” “เรือชุด” สามคำนี้มีหน้าที่ใช้งานตามความหมายที่แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ใช้เรียกสิ่งเดียวกันคือ ท่อนซุงผาครึ่งต้นแล้วขุดด้านในเป็นโพรง ซึ่งจัดเป็นหลักฐานทางโบราณคดีประเภทหนึ่ง แต่ปัจจุบันยังไม่สามารถไขปัญหาทางวิชาการได้ว่า ทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์และความเชื่อใด แม้กระทั่งใครเป็นคนทำ

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบวัตถุที่เรียกว่า “โลงไม้” “รางน้ำ” “เรือชุด” นี้ในภาคเหนือได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ภาคกลางได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่ จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนั้นยังพบในต่างประเทศคือ ประเทศจีน พม่า และฟิลิปปินส์อีกด้วย

ในบทความนี้มีข้อตกลงในการเรียกท่อนซุงผา

ครึ่งต้นแล้วขุดด้านในเป็นโพรงว่า “โลงไม้” เรียกตามความเชื่อของผู้คนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้ ที่ได้พบเห็นและมีความเชื่อในวัตถุดังกล่าวมาเป็นเวลาอย่างน้อยร้อยกว่าปีที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นก่อนหน้าระยะเวลาดังกล่าว “โลง” ที่กล่าวถึงนี้อาจจะถูกทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์และความเชื่ออื่นๆ ที่ในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถอธิบายได้

จังหวัดอุบลราชธานีได้มีการสำรวจพบโลงไม้ที่ถ้ำโลง ๑ และ ๒ บ้านผาชัน ต.ลำโรง อ.โพธิ์ไทรเพียงแห่งเดียว (จากการสำรวจในโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖) แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสถานที่ต่างๆ นอกเหนือจากนี้จะไม่พบโลงไม้ก็ตาม แต่มีชื่อเรียกว่า “ถ้ำโลง” และ “ภูโลง” ซึ่งมีอยู่ทั่วไปอีกหลายแห่งในเขต อ.โพธิ์ไทร

อ.โขงเจียม อ.ศรีเมืองใหม่ และ อ.ตระการพืชผล โดยมากแล้วจะพบหลักฐานอื่นได้แก่ ภาพเขียนสี สำหรับโลงไม้แห่งใหม่ที่สำรวจพบ คือ ถ้ำโลง ตั้งอยู่ในเขตบ้านชะจอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี โดยทำการสำรวจเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๔๒ ที่ผ่านมา อ้างอิงจากแผนที่ทหารมาตราส่วน ๑ : ๒๕๐,๐๐๐ ระวัง ND 48-3 พิมพ์ครั้งที่ 1-RTSD รุ่งที่ ๑๕ องศา ๓๙ ลิปดา ๓๒ พิลิปดาเหนือ แวงที่ ๑๐๕ องศา ๓๔ ลิปดา ๔๙ พิลิปดาตะวันออก

การเดินทาง สามารถเดินทางด้วยรถยนต์จากตัวจังหวัดอุบลราชธานี ใช้เส้นทางหมายเลข ๒๑๗ ผ่านอำเภวารินชำราบ เมื่อถึงอำเภอฟินลุ่มงาหารข้ามแม่น้ำมูลเข้าสู่เส้นทางหมายเลข ๒๒๒๒ ถึงอำเภอโขงเจียม และเข้าสู่เส้นทางหมายเลข ๒๑๑๒ (อ.โขงเจียม - อ.เขมราฐ) จนกระทั่งถึงบ้านนาโพธิ์กลาง แล้วเลี้ยวขวาไปบ้านชะจอม และผ่านไปยังวัดถ้ำปาฏิหารย์ (รวมระยะทางในช่วงนี้ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร)

จากนั้นต้องเดินเท้า ซึ่งการเดินทางช่วงนี้ค่อนข้างยากลำบาก และจำเป็นต้องหาคนนำทาง เริ่มจากวัดถ้ำปาฏิหารย์ถึงถ้ำโลง ระยะทางประมาณ ๔ กิโลเมตร (รวมระยะทางไปกลับ ๑๖ กิโลเมตร) เส้นทางจะผ่านเข้าเขตพื้นที่ป่าดงนาทาม ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบสูงสลับกับภูเขาหินทราย มียอดเขาสูงสุดประมาณ ๕๑๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มี

หน้าผาสูงชันแถบริมแม่น้ำโขง มีลานหินกระจายอยู่ทั่วไป มีเสาหิน หรือ เสาเฉลียง และแท่งหินรูปทรงแปลกตามากมาย สภาพป่าจะเป็นป่าเต็งรัง ตามบริเวณใกล้ลานหินจะเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้แคระแกรนตามบริเวณที่ราบลุ่มแถบริมลำห้วยจะเป็นป่าดิบแล้ง ไม้ใหญ่ที่สำคัญได้แก่ เต็ง รัง ประดู่ เหมือด ยางกะบาก รกฟ้า ตะแบกเลือด เขลียง แดง และสนสองใบ ส่วนไม้พื้นล่างได้แก่ ไม้ หญ้า และข่อยหิน เป็นต้น (ข้อมูลจากสำนักงาน ททท. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๒ อุบลราชธานี)

สภาพทั่วไป ถ้ำโลงแห่งนี้ตั้งอยู่บนภูโลง ในเขตป่าชุมชนบ้านชะจอม ภูโลงมีลักษณะเป็นภูเขาลูกโดดอยู่ทางด้านทิศเหนือของบ้านชะจอม ห่างประมาณ ๑๒ กิโลเมตร และอยู่ห่างจากบ้านโนนขามมาทางด้านทิศใต้ประมาณ ๔ กิโลเมตร

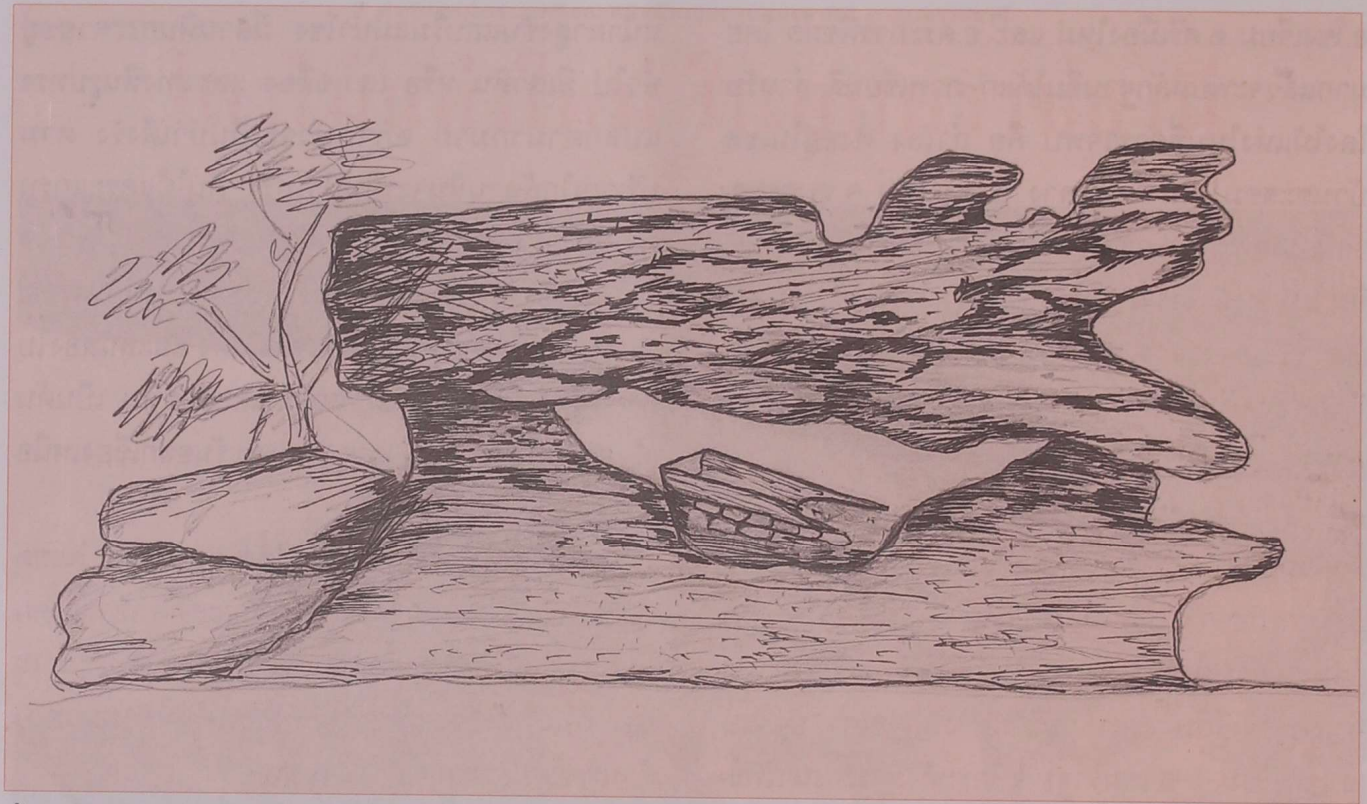
ตำแหน่งที่พบโลงมีลักษณะเป็นเพิงหิน ซึ่งเกิดจากการผุพังของหินทราย เพิงหินตั้งอยู่ในแนวทิศเหนือ - ใต้ มีความยาว (วัดจากแนวเหนือ - ใต้) ๗ เมตร สูง ๓ - ๕ เมตร กว้าง (วัดจากแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก) ๓.๑๐ เมตร มีลักษณะเป็นก้อนหินขนาดใหญ่วางทับซ้อนกัน ภายในมีลักษณะเป็นห้องสูงจากพื้นถึงเพดานเพิงหินประมาณ ๑๒๐ เซนติเมตร จากการพิจารณาสภาพทั่วไปพบว่าอาจจะมีการสักระกิดหินออกอย่างจงใจ ซึ่งพื้นเดิมของพื้นหินนี้จะอยู่ห่างจากเพดานประมาณ ๓๐ - ๕๐ เซนติเมตร

โลงไม้ที่ถ้ำโลง ๒ บ้านผาชัน ต.สำโรง อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี

โลงไม้ที่ถ้ำโลง ๒ บ้านผาชัน ต.สำโรง อ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี

ถ้ำโลง บ้านชะชอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

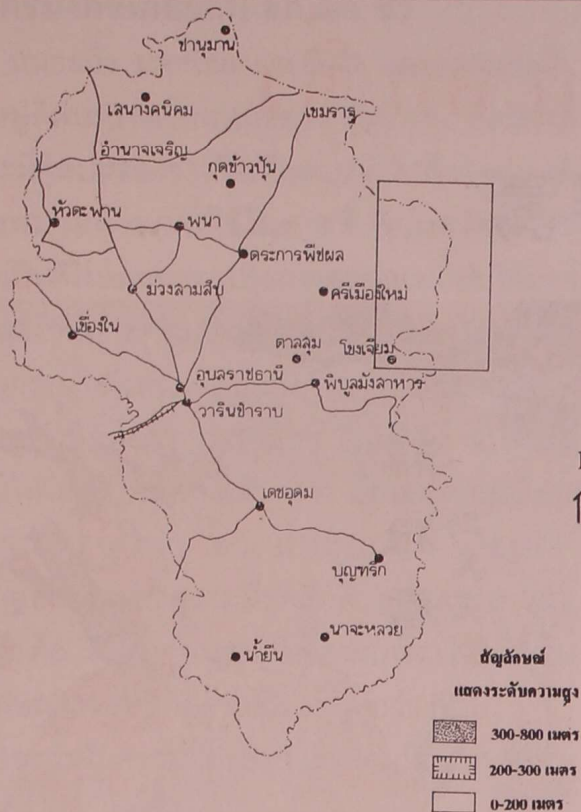
สภาพโลงไม้ ถ้ำโลง บ้านชะชอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

เพิงหิน หรือถ้ำโลง บ้านชะชอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

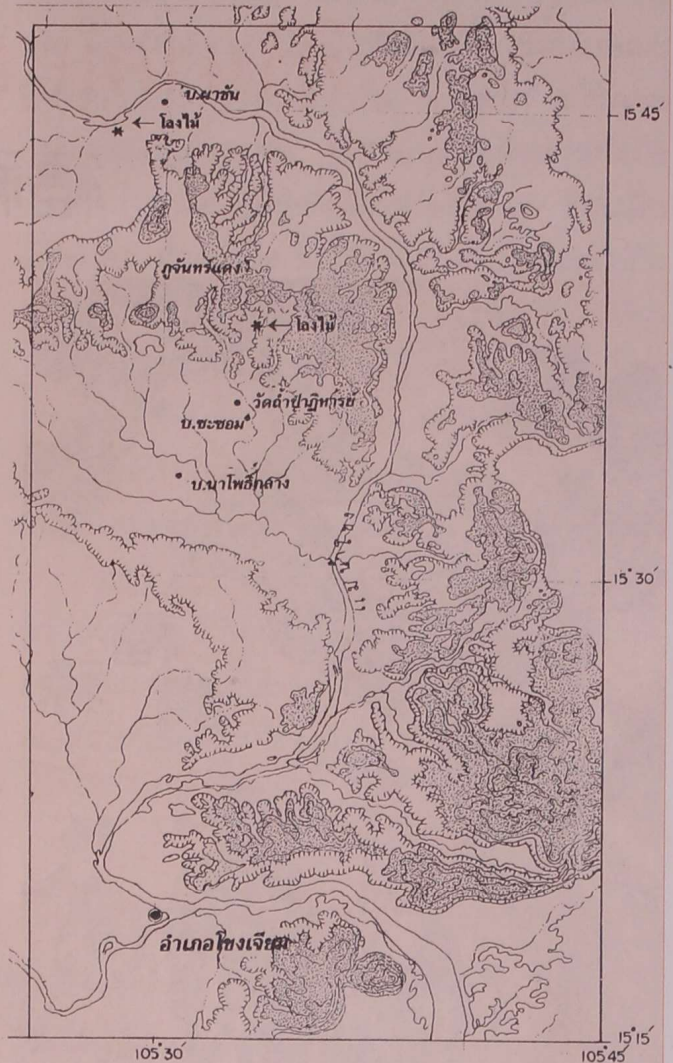
สภาพของโลงไม้

โลงไม้จะวางอยู่บนก้อนหินที่นำมาเรียงซ้อนกัน
อย่างมีระเบียบ สภาพที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน โลงมี
ความยาว ๒๑๓ เซนติเมตร กว้าง ๓๗ เซนติเมตร
ลึก ๑๘ เซนติเมตร หนา ๕ เซนติเมตร มีลักษณะ
เป็นโลงแบบขุดอย่างเรียบง่ายที่หัวท้ายโลงไม่มีการ
ประดับตกแต่งแต่อย่างใด ทำจากไม้กรันเกรา
(ภาษาท้องถิ่นเรียกว่าไม้มันปลา) ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในเขต

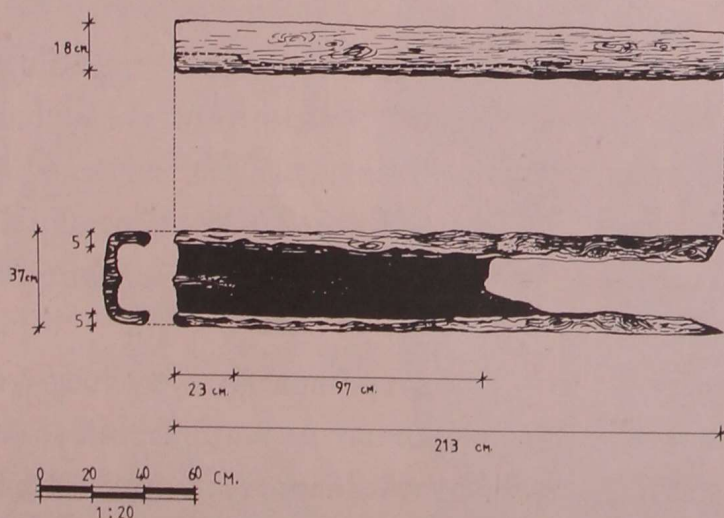

มาตราส่วน 1 : 250,000

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอำเภอเมืองเชียงใหม่ และอำเภอเมืองเชียงใหม่

โลงไม้ บ.ชะจอม ต.นาโพธิ์กลาง อ.ไชยภูมิ จ.อุบลราชธานี

ป่าชุมชนบ้านชะจอม จากการ
สัมภาษณ์นายเลี้ยง จันทรา อายุ
๔๔ ปี ชาวบ้านชะจอม พบว่า
สภาพเดิมของจะมีลักษณะ
สมบูรณ์มากกว่าปัจจุบัน กล่าว
ว่าเมื่อ ๓๐ ปีก่อน มีคนมาล่าสัตว์
เมื่อเกิดฝนตกจึงเข้ามาหลบฝนใน
บริเวณนี้ จากนั้นจึงเก็บฟืนก่อไฟ
ทำให้เกิดไฟไหม้ลงไปด้วย จึงทำ
ให้เหลือสภาพดังเช่นปัจจุบัน

ภาพถ่ายโดย คณินฉาย มีระหงษ์

ศิริมงคล ฮก ลก ชิว

福祿壽

สิ่งที่เป็นศิริมงคล ย่อมเป็นที่ปรารถนาของคน
ทุกชนชั้นทุกหมู่เหล่า

สำหรับชาวจีนแล้วการดำเนินชีวิต เรื่องของ
ศิริมงคลจะแยกไม่ออกกับความเป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะ
ชาวจีนได้แสดงออกถึงความยึดมั่นในเรื่องศิริมงคล
ต่างๆ ทั้งในรูปตัวอักษร ภาพวาด ลวดลาย คำพูด
รูปบุคคล สิ่งของ พืช ผลไม้ สัตว์ชนิดต่างๆ และบาง
ชนิดก็มาจากจินตนาการ โดยเราจะพบเห็นและได้
ยินอยู่เสมอทั้งในเรื่องประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถี
ชีวิต และประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น เทศกาล
วันตรุษ, สารท ฯลฯ

ในเรื่องของประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องมาแต่
เทศกาล และฤดูกาลต่างๆ ของชาวจีน ในรวมแต่ละปี
ก็จะมีเรื่องศิริมงคลเข้ามามีบทบาทอย่างมากมายเช่น
กัน เรื่องของศิริมงคลจึงได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนตั้งแต่แรกเกิดจนสิ้น
อายุขัย

ในเรื่องของที่อยู่อาศัยของชาวจีนเราจะสังเกต
ได้จากสถาปัตยกรรมตามแบบประเพณีของจีนแล้ว
จะเห็นว่าชาวจีนได้แสดงออกให้เห็นถึงความยึดมั่น
ในเรื่องของศิริมงคลอย่างเคร่งครัด ส่วนใหญ่ก็คือ
เรื่องของโชคลาภอายุยืนและมียศศักดิ์

ภาพศิริมงคลเกี่ยวกับ ฮก ลก ชิว

หมายถึง มหาโชค มหาลาภ และความยั่งยืน มวลหมู่ศิลปกรรมโบราณของชาติต่างๆ ในโลกนี้ เห็นจะมีศิลปะของชาติจีนที่แอบแฝงไปด้วยอุดมคติ ความหมายด้านการใช้ในทางที่เพียบพร้อมด้วยความ เป็นศิริมงคลนานาประการอย่างหาเทียบได้ยาก เช่น ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรือ ประติมากรรม ล้วนแต่แอบแฝงด้วยความหมายที่เป็น ศิริมงคล เป็นต้นว่า ภาพเด็กๆ ในคติจีน หมายถึง ความมั่งคั่งสมบูรณ์ ภาพค้างคาว เป็นสัญลักษณ์ของ โชคลาภ แทนคำว่า (ฮก) ส่วนรูปกวาง หรือรูปไก่ เป็นสัญลักษณ์แห่งความมียศศักดิ์ แทนคำว่า (ลก) และลูกท้อ กีเลน ต้นสน หรือนกกระเรียน เป็น สัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน แทนคำว่า (ชิว)

ฉะนั้นในความหมายสวัสดิมงคลที่เพียบพร้อม

นี้ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเป็นอย่างดีนั้น คือ เทพ ๓ องค์ ฮก ลก ชิว ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีลักษณะ ซึ่งสื่อความหมายเช่นเดียวกัน บางครั้งก็จะใช้ภาพ กับตัวหนังสือแทนกัน ดังท่านจะได้เห็นตัวหนังสือ ประกอบ บางครั้งก็ใช้เพียงตัวหนังสือ ฮก เขียนเป็น ๑๐๐ แบบ ตัวหนังสือ ชิว ก็เขียนได้ ๑๐๐ แบบเช่นกัน ส่วนมากชาวจีนจะเขียนคำว่าฮก และชิว ไว้ ๒ ข้าง ของบานประตู หรือบางแห่งก็ใช้เฉพาะตัว (ฮก) มหา โชค บางแห่งก็ใช้เฉพาะตัว (ชิว) ความยั่งยืน เพียง ๑ ตัวอักษรก็มี ตอนนี้จะขอนำเรื่อง ฮก, ลก, ชิว มา เล่าสู่กันพอสังเขป

ฮก (福) มาจากคำว่า ฮกซี้ หมายถึง มั่งคั่ง ด้วยทรัพย์สิน เพียบพร้อมไปด้วยบุตรหลาน อีกทั้ง ภรรยาแม่ศรีเรือนที่ดี มักเรียกกันสั้นๆ ว่า “ฮก” ใช้ สัญลักษณ์ขุนนางเจี๋ยฮงแทน เจี๋ยฮงเป็นขุนนางจีน

โบราณ ค.ศ. ๓๑๗ ทำการค้าทางเรือจนเป็นเศรษฐี
ร่ำรวยมหาศาล มือซ้ายถือเงินจื๊อ ซึ่งเป็นสมุนไพรมะ
หาได้ยากที่สุด มือขวาอุ้มเด็กและในมือถือก้อนทองคำ

ลก (祿) นั้นมาจากคำเต็มๆ ว่า ฮ่งลก
หมายถึง ความมีบุญอำนาจวาสนา มักเรียกกัน
สั้นๆ ว่า “ลก” ใช้สัญลักษณ์แทนเป็นรูป “ก๊วยจื๊อ”
ซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายบู๊ เกิดในสมัยราชวงศ์ถัง ประมาณ
ค.ศ. ๖๑๘ เป็นแม่ทัพที่เก่งกล้าทั้งด้านการรบและ
ปกครอง จนได้รับพระราชทานยศถึงอัครมหาเสนาบดี
ผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน แต่งกายด้วยเครื่องอิสริยา
ยศอันสูงสุด มือซ้ายถือพู่อยู่เหนือหัว เป็นอิสริยาภรณ์
ชั้นพิเศษสูงสุด

ชีว (壽) มาจากคำเต็มๆ ว่า เชียงชีว หมายถึง
การมีอายุยืนยาว ใช้สัญลักษณ์เป็นรูปแพ้วแทน
เกิดในสมัยก่อน ค.ศ. ๒๑๐ ปี เป็นแพทย์ประจำ
พระราชสำนักผู้เชี่ยวชาญเรื่องลมปราณ กล่าวกันว่า
แพ้วผู้นี้มีอายุยืนยาวถึง ๘๐๐ ปี หลังจากนั้นก็ไม่มี
ผู้ใดพบเห็นท่านอีกเลย มือขวาถือลูกท้อ มือซ้ายถือ
ไม้เท้ามังกร มีเครายาวสีขาว ซึ่งตามคติจีนหมายถึง
ความยั่งยืน

เมื่อรวมสัญลักษณ์ของบุคคล
ทั้งสามเข้าด้วยกันแล้ว นั่นก็ม
ความหมายไปถึงความมั่งคั่งร่ำรวย
มีอำนาจวาสนา และอายุยืนยาว
ที่ชาวจีนถือเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง
มาแต่โบราณกาล ซึ่งมีความสำคัญ
ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีน
อย่างมาก

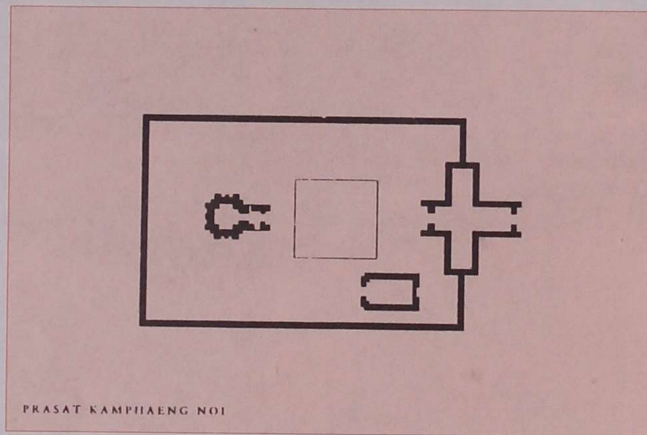
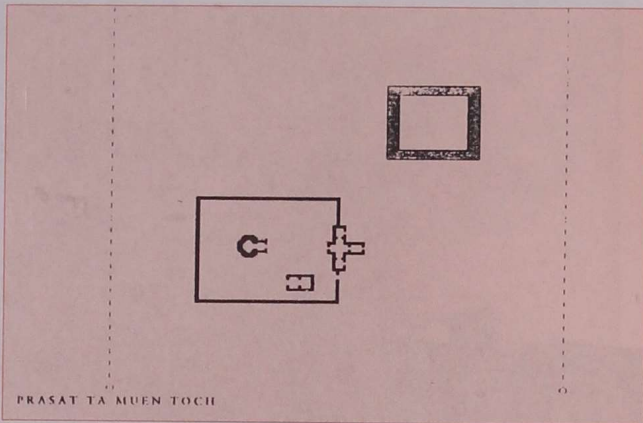
ปราสาทบ้านนุ (ธรรมศาลา) บ้านนุ อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

ที่พักคนเดินทาง อโรคยศาลา และธรรมศาลา
(ต่อจากปกหลังใน)

ปีละ ๑ ครั้ง ในตอนปิดเทอมกลางปี บางปีจึงจะเหมาะคือไปตรงกับงานการขุดแต่ง ขุดค้นของทางราชการกรมศิลปากร ก็จะมีการฝึกภาคสนามเพิ่มอีกครั้งในช่วงปิดเทอมใหญ่ปลายปี โดยร่วมสมทบกับทางการดังที่กล่าวแล้ว เรื่องค่าจ้างค่าแรงเหล่านักศึกษาเช่นพวกผมไม่สนใจกัน ขอให้ทีมงานวิชาการทางโบราณคดีทำ มีข้าวกิน มีที่พัก ก็สนุกสนาน เพลิดเพลิน ตื่นเต้น เมื่อมีการขุดพบโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ บางครั้งบางครั้งอาจมีเรื่องไสยศาสตร์ ภูติผีปีศาจ ทำให้เพิ่มรสชาติ ถือเป็นประสบการณ์แห่งชีวิต แล้วก็เอามาเล่าขานได้นานไม่รู้จบ ไร่ที่เขียนไว้ในตอนต้นว่า เมื่อไม่นานนั้นเป็นเรื่องจริงแท้แน่นอน ก็เพราะว่าผมเรียนโบราณคดีนี้ครบ วิชาโบราณคดี ๔๐ กว่าปีนี้ มันใหม่แล้วก็ไม่นานเท่าใดดอกครับ

ขอกลับมาที่การเรียนวิชาศิลปะขอม ตามตำรา

ในครั้งนั้นกล่าวไว้ว่า ศูนย์กลางของจักรวาลคือ เขาพระสุเมรุอันเป็นที่สถิตยประทับของพระศิวะ ซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์กลางของอาณาจักรกัมพูชาแต่อดีตกาล คือ พนมบาแค่ง ดังนั้น พระกฤษณากินิหารของพระศิวะ ซึ่งสถิต ณ ปราสาทบนพนมบาแค่ง อันสมมติให้เป็นที่ตั้งปราสาทบนเขาพระสุเมรุ ย่อมแผ่กระจายออกไปโดยรอบทั่วทุกทิศ เพื่อการคุ้มครองและเกิดสิริมงคล แก่ผู้ที่มีความเคารพเทิดทูนโดยมีเสื่อมคล้ายต่อพระศิวะ และในทำนองเดียวกัน พระราชอำนาจของอดีตกษัตริย์แห่งอาณาจักรกัมพูชาที่จะต้องแผ่แผ่ให้เป็นที่ประจักษ์โดยรอบอาณาจักร ก็จะต้องออกไปในรูปเส้นนอนตัดกับเส้นตั้ง คือทิศสำคัญ ๔ ทิศ รวมทั้งทิศเฉียงอีก ๔ ทิศ รวมเป็น ๘ ทิศ เมื่อบวกทิศเบื้องบนและทิศเบื้องล่างก็จะรวมเป็น ๑๐ ทิศ ตามคติความเชื่อถือของขอมหรือเขมรแต่โบราณกาล ดังนั้นเมืองต่างๆ โดยรอบแห่งอาณาจักรกัมพูชา ที่ประสงค์จะเดินทางไปติดต่อเพื่อ

แผนผังอโรคยศาล

การใดการหนึ่ง ก็จะต้องเดินทางไปตามแกนทิศต่างๆ ๘ ทิศ โดยเส้นทางดังกล่าวที่ใช้สัญจรไปมา กล่าวกันว่าจะมีที่พักคนเดินทางเรียงรายไปตามถนน เว้นระยะใกล้เคียงชั่วโมงเวลาการเดินทาง ในลักษณะเป็น ขบวนหรือกองคาราวาน โดยใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑ วัน หรือห่างแต่ละจุดของที่พักคนเดินทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ที่พักคนเดินทางนี้น่าจะสร้างลักษณะ เป็นอาคารสร้างด้วยไม้ได้ถุนสูง บันไดชักขึ้นลงได้ เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย เบื้องล่างน่าจะมีกองไฟสุ่มไว้ เพื่อใช้ประกอบโภชนาการ ให้แสงสว่าง ให้ความอบอุ่น และป้องกันสัตว์หรือขับไล่ภูติผีปีศาจไปในตัว

ต่อมาภายหลังเมื่อผู้เขียนได้ศึกษาศิลาจารึก ปราสาทพระขรรค์ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช องค์สุดท้ายแห่งอาณาจักรกัมพูชา เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โปรดให้จารจารึกไว้ ณ ปราสาทพระขรรค์ ข้อความเนื้อหาในศิลาจารึก เฉพาะที่กล่าวถึง สิ่งก่อสร้างมีหลายประเภท เช่น ปราสาท พระราชวังสูง

ตระหนักรัน พลับพลา วิหาร บ้าน ยุ้งข้าว ศาลาที่พัก โรงพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้เป็นไปตามหัวข้อเรื่อง ที่ผู้เขียนยกมาตั้ง ดังนั้นจึงจะขอกล่าวเฉพาะสิ่งก่อสร้าง ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

ที่พักคนเดินทาง

ณ ที่นี้คงจะต้องชักข้อทำความเข้าใจ แล้ว แยกประเด็นออกเพื่อความชัดเจน ประเด็นแรกคือ ที่พักคนเดินทางสำหรับผู้จาริกแสวงบุญหรือผู้สัญจรไปมา ซึ่งก็น่าจะตีความให้เป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้ ได้ถุนสูงดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นก็น่าจะอนุมานให้เป็น สิ่งก่อสร้างแบบที่ ๑ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็น สิ่งก่อสร้างด้วยไม้ ดังนั้นจึงไม่อาจสามารถกำหนด รูปแบบสิ่งก่อสร้างแบบนี้ได้

ประเด็นที่สอง ตามจารึกปราสาทพระขรรค์ ฉบับแปลจากศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส (ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔) ใช้คำว่าศาลาที่พัก และผู้แปลได้เขียน เชิงอรรถไว้ว่า ...อาคารหลังนี้เรียกตามชื่อเรื่องของ L.FINOT (BEFEO., XXV หน้า ๔๑๗) ว่า ธรรมศาลา... และในโคลกถัดไป ใช้คำว่า ที่พักมีไฟพร้อม และมี เชิงอรรถว่า ...เรื่องอาคารเหล่านี้ นำมาจาก SUPRA หน้า ๒๖๖ และ BEFEO.) XL, หน้า ๓๔๗ และใน โคลกบทถัดไป สรุปได้ว่าที่พักพร้อมไฟรวมทั้งสิ้น ๑๒๑ แห่ง (ที่พักซึ่งสร้างไว้เป็นตอนๆ)

จะเห็นได้ว่าที่พักคนเดินทางมีชื่อเรียกต่างๆ กัน คือ

ศาลาที่พัก
ที่พักพร้อมไฟ
บ้านพร้อมไฟ
ฯลฯ

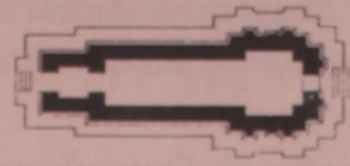
ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สิ่งก่อสร้างที่มีชื่อเรียกต่างๆ อย่างน้อยก็น่าจะมี ๒ รูปแบบ จึงขอตั้งเป็นข้อสังเกต และยกประเด็นนี้ไว้ก่อน โดยจะขอกล่าวในข้อต่อไป

อโรคยศาลา

อโรคยศาลา หรือ อโรคยาศาล คือ โรงพยาบาล

จากศิลาจารึกในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ หลายหลัก ซึ่งต่อมาเรียกกันว่าจารึกโรงพยาบาล กล่าวว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่พระองค์ทรงโปรดให้สร้างขึ้น โดยทรงเห็นว่าทุกข์ของราษฎรคือทุกข์ของพระราช ความเจ็บปวดจากโรคร้ายของราษฎรย่อมเสมือน ความเจ็บปวดของพระองค์ อาวุธที่ปราบโรคร้ายได้ คือเภสัช ดังนั้นจึงโปรดให้สร้างอโรคยศาลา หรือ สถานพยาบาลโดยรอบอาณาจักรถึง ๑๐๒ แห่ง มี ลักษณะทางสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกัน คือเป็น ปราสาทขนาดเล็ก มีบรรณาลัยอยู่ทางมุขทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีประตูทาง เข้าหรือที่เรียกว่าโคปุระด้านหน้าทางทิศตะวันออก มี สระน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัสดุก่อสร้าง ส่วนใหญ่ใช้ศิลาแลง

อโรคยศาลา อโรคยศาล หรือโรงพยาบาล ที่ได้กล่าวมานี้ขอทำความเข้าใจว่า แท้ที่จริงสิ่ง ก่อสร้างที่ปรากฏอยู่ตรงบริเวณทุกวันนี้มิใช่โรงพยาบาล แต่เป็นศาสนสถานประจำโรงพยาบาล หรือสถาน พยาบาล ซึ่งแน่นอนว่าภายในปราสาทจะต้อง ประดิษฐานพระรัตนตรัยมหายาน คือ พระพุทธรูป ปางสมาธิขนาดปรก เป็นประธานอยู่ตรงกลาง ขวามือ คือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซ้ายมือคือพระนาง ปรัชญาปารมิตา ส่วนบรรณาลัยซึ่งตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ นั่น คือห้องสมุดสำหรับเก็บคัมภีร์ หรือตำราทางศาสนา และอาจจะใช้เป็นวิหารที่ ประดิษฐานพระโกลีศยคุรุไวฑูรยประภา เนื่องจาก ทรงศักดิ์สิทธิ์และมีอานุภาพสูงส่ง ผู้ใดก็ตามที่เอ่ย พระนามก็จะเป็นผู้ซึ่งปราศจากโรคอีกด้วย นอกจากนี้ บรรณาลัยดังกล่าวก็อาจจะใช้เป็นคลังเก็บสมุนไพร โดยหวังใจว่าพระกฤษณะภินิหารของพระองค์จะแผ่ ไพศาลปกคลุมสมุนไพรหรือเภสัช ให้มีผลชะงัดใน การบำบัด ทั้งยังครอบคลุมภายในกำแพงแก้วมิให้ สิ่งชั่วร้ายกล้ำกรายเข้าไปภายในได้ อาคารที่เรียกว่า โรงพยาบาลนั้นคงจะสร้างด้วยไม้อยู่ด้านหลังและน่า จะมีอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ ประกอบ เช่น อาคารที่ทำการของแพทย์ พยาบาล เวชระเบียน

PRASAT TA MUEN

แผนผังธรรมศาลา

เภสัชกร โรงครัว บริเวณด้านข้างทั้ง ๒ ข้าง อาจจะ เป็นแปลงสมุนไพรที่สามารถนำมาปรุงเป็นโอสถ ส่วน ที่หายากก็คงจะเบิกจากท้องพระคลังหลวง

ธรรมศาลา

คราวนี้มาถึงตอนที่ผมยกเอาประเด็นที่มีการ กล่าวหรือเขียนไว้ว่าศาลาที่พักคือธรรมศาลาวาง ไว้ก่อนแล้วจะเขียนในบทต่อไป จากการศึกษารูปแบบ แปลนของโบราณสถานอีกแบบหนึ่ง และมีนักวิชา- การโบราณคดีเรียกโบราณสถานแบบนี้ว่า ที่พัก คนเดินทาง บ้านพร้อมไฟ หรือธรรมศาลา นั้น

โบราณสถานรูปแบบดังกล่าว มีลักษณะเป็น ปราสาท ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง มีประตูทางเข้า ด้านทิศใต้ ทางด้านหน้าของปราสาททำเป็นมุขยื่น ออกไปทางทิศตะวันออก จนมีหน้าต่างทางผนังด้าน ทิศใต้ ๔ ช่อง ผนังของมุขด้านทิศเหนือปิดทึบ มี ประตูเข้าทางด้านหน้า ส่วนใหญ่ไม่มีกำแพงแก้ว ล้อมรอบ และบางแห่งมีสระอยู่ทางด้านหน้า วัสดุก่อ สร้างใช้ศิลาแลง ตรงส่วนที่จะต้องแบกรับน้ำหนัก มักใช้ศิลาทราย การกำหนดอายุสมัยเชื่อกันว่า สร้างเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในรัชสมัยของพระเจ้า ชัยวรมันที่ ๗ โดยเหตุที่พระองค์ทรงนับถือพุทธ ศาสนามหายาน ดังนั้นโบราณสถานแบบนี้ น่าจะ กำหนดเรียกให้ชัดเจนว่าเป็นธรรมศาลา คือโบสถ์ทาง พุทธศาสนามหายาน ในการนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์รูปแบบของธรรมศาลาไว้ดังนี้

๑. อาคารทรงปราสาท แม้ว่าจะเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนามหายานหรือเป็นโบสถ์ก็ตาม แต่อิทธิพลของรูปแบบสิ่งก่อสร้างก็ยังฝังลึกในความคิดของช่าง ดังนั้นจึงยังคงรูปแบบปราสาทไว้ด้านหลัง

๒. मुखด้านหน้า เนื่องจากเป็นพุทธสถาน ดังนั้นอาคารทรงปราสาทตามรูปแบบเดิมจึงไม่น่าจะพอเพียงสำหรับพุทธศาสนิกชนที่จะเข้าไปชุมนุมกัน โดยพร้อมเพรียงกัน เพื่อสดับตรับฟังพระธรรมคำสั่งสอน ดังนั้นจึงจำต้องขยาย मुखด้านหน้าออกไปจนมีหน้าต่างได้ถึง ๔ ช่อง เพื่อให้มีพื้นที่กว้างขวางพอ

๓. หน้าต่าง ๔ ช่อง ทางผนังด้านทิศใต้ เป็นสิ่งก่อสร้างที่ปรับให้เข้ากับสภาพของภูมิอากาศ ทั้งนี้เพราะดินแดนอีสานตอนล่างของประเทศไทย ฤดูร้อนลมจะพัดจากทิศใต้ไปทางเหนือ ดังนั้นภายในธรรมศาลาจึงมีอากาศเย็นสบายในฤดูร้อน ในทางกลับกันฤดูหนาวลมจะพัดจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ การที่ผนังธรรมศาลาด้านทิศเหนือเป็นผนังทึบไม่มีหน้าต่างจึงเป็นการปิดกั้นลมหนาวมิให้พัดผ่านเข้าไปในธรรมศาลา โดยมิต้องปิดหน้าต่าง หากจะคิดในแง่อำนาจสิ่งเร้นลับ การมีหน้าต่างทางผนังด้านทิศใต้ จนมีหน้าต่าง ๔ ช่อง มีประตู ๑ ช่อง คือการเปิดอ้ารับพลังอันยิ่งใหญ่จากศูนย์กลางอาณาจักรกัมพูชา คือพนมบาแค่ง อันเป็นที่สถิตยของพระศิวะ คือ เขาพระสุเมรุ ที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาลด้วยเหมือนกัน

หลักฐานที่น่าจะยกมาเป็นประเด็นในการพิจารณาเพื่อให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น คือกลุ่มปราสาทตาเมือน ไกล่ช่องตาเมือน เขาบรรทัด ของเทือกพนมดงรัก ในเขตอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ที่มีเทวสถานคือปราสาทตาเมือนธม ถัดออกไปคือปราสาทตาเมือนโต๊ด ซึ่งเป็นอโรคยศาลาหรือโรงพยาบาล ไกล่ๆ กันมีปราสาทตาเมือน ซึ่งนั่นก็คือธรรมศาลา และบริเวณนั้นๆ ก็น่าจะมีที่พักคนเดินทางหรือบ้านพร้อมไฟอยู่แถวๆ นั้น อีกแห่งหนึ่ง คือบริเวณปราสาทพนมรุ้ง เชิงเขาด้านทิศตะวันออก

ใกล้บารายหนองบัวลาย มีอโรคยศาลา เรียกว่ากุฏิฤาษีหนองบัวลาย ถัดออกไปประมาณ ๒ กิโลเมตร มีธรรมศาลา เรียกกันว่าปราสาทบ้านบุ ตรงแยกบารายหนองบัวลายไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปปราสาทเมืองต่ำ ระยะทางตามถนนหลวงประมาณ ๘ กิโลเมตร ก่อนถึงปราสาทเมืองต่ำ ทางทิศตะวันตกของบารายปราสาทเมืองต่ำ ก็มีอโรคยศาลาหรือโรงพยาบาล เรียกกันว่ากุฏิฤาษีเมืองต่ำ ดังนั้นอาณาบริเวณโดยรอบพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ ก็น่าจะมีที่พักคนเดินทางหรือบ้านพร้อมไฟ ๑ แห่ง ตั้งอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งคงจะมีใช้โบราณสถาน ๓ แห่งที่กล่าวไว้แล้ว

สรุป

มรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ตกทอดสืบเนื่องจนถึงปัจจุบันประเภทหนึ่ง คือ ปราสาทหิน กล่าวกันว่าได้รับรูปแบบอิทธิพลจากขอมหรือเขมร ดังนั้นการที่แต่ละจังหวัดของไทยปรากฏปราสาทหินหลายแห่ง ก็มิได้แสดงว่าแต่ละแห่งนั้นๆ เคยเป็นดินแดนหรือเคยเป็นเมืองขึ้นของขอมหรือเขมรมาก่อน ทั้งนี้เพราะการล่าหาเมืองขึ้นเริ่มจากฝรั่งต่างชาติล่าเมืองที่ด้อยพัฒนา แต่อุดมด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติมาเป็นอาณานิคม เมื่อประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ ปีนี้เอง การที่ขอมหรือเขมรสร้างปราสาทหินไว้ตามที่ต่างๆ นั้นเป็นไปตามเหตุผล ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งเป็นการประกาศศักดาให้นานาประเทศใกล้เคียงได้รับทราบ ว่า อดีตกษัตริยาธิราชของกัมพูชาพระองค์นั้นๆ นับถือศาสนาอะไรและทรงอำนาจ มีพระราชอำนาจยิ่งใหญ่ขนาดไหน เพราะจักเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่า การสร้างปราสาทหินนั้นต้องใช้ทุนทรัพย์ และสรรพกำลัง ทั้งช่างฝีมือและแรงงานมากมายมหาศาล ที่ผู้ไม่ถึงแล้วด้วยบุญบารมีไม่อาจสามารถกระทำได้

บทความพิเศษ

สามารถ หริพิณ
ผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดี

ที่พักคนเดินทาง อโรคยศาลา และธรรมศาลา

กุฏิฤๅษีเมืองต่ำ (อโรคยศาลา) บ้านโคกเมือง อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์

เมื่อไม่นานมานี้ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๖ ผู้เขียนเป็นนักศึกษาคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ หนึ่งในวิชาต่างๆ นั้นอันคือ วิชาศิลปะขอม ซึ่งสอนโดยศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล การเรียนในครั้งนั้นมี ความรัก เคารพ และผูกพันกันอย่างแนบแน่นระหว่าง ครู อาจารย์ ศิษย์ เพื่อนร่วมห้อง เพื่อนร่วมคณะ โยงใยไปถึงเพื่อนร่วมสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นเรียนคณะไหน เพราะจำนวนนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรจากคณะต่างๆ ในครั้งนั้น คือ

คณะจิตรกรรม ประติมากรรม

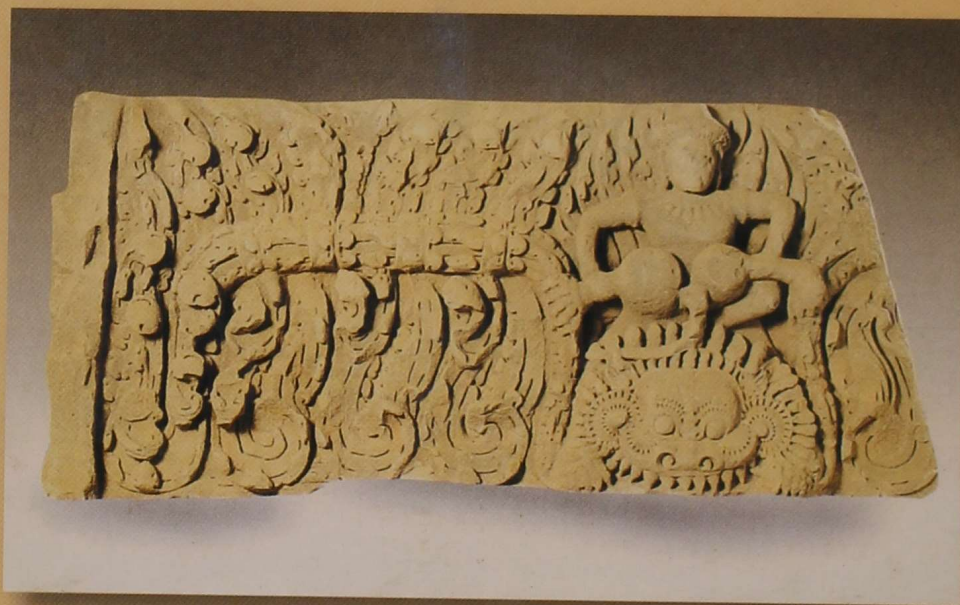
คณะมัณฑนศิลป์

คณะสถาปัตยกรรม

คณะโบราณคดี

รวมกันแล้วในแต่ละรุ่นน่าจะไม่ถึง ๑๐๐ คน เฉพาะคณะโบราณคดีในชั้นที่ผมเรียนปีที่ ๑ มีนักศึกษาเพียง ๑๑ คน แต่จบแค่ ๙ คน ตอนนั้นถ้า มีนิสิต นักศึกษาจากสถาบันอื่น มาถามหานักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร รู้เพียงชื่อเล่น ก็สามารถบอก แล้วตามหากันพบได้โดยไม่ยากเย็นอะไรเลย

การเรียนโบราณคดีในแต่ละปี ทางคณะโบราณคดีจะมีหลักสูตรการฝึกภาคสนามอย่างน้อย

ทับหลัง พระกฤษณะสู้กับสิงห์

พบที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิมาย